

сертифікацію неформальних освітніх закладів. Враховуючи ж важливість їх освітньої діяльності, створювати передбачені законодавством умови для можливості підтримки їх фінансово (гранти, податкові пільги для неурядових організацій, які організують та надають неформальну освіту, безкоштовне використання приміщень тощо). Крім того, Асамблея рекомендує країнам-членам визначити внутрішні законодавчі обмеження, що перешкоджають розвитку неформальної освіти та по можливості їх ліквідувати.

Підсумовуючи потрібно зазначити, що європейська правова доктрина щодо державно-конфесійних відносин в освітній сфері передбачає можливість законодавчого забезпечення в європейських країнах права батьків на виховання на навчання власних дітей відповідно до прийнятих в родині світоглядних переконань. Ідеєю, що поєднує європейську спільноту в пошуку оптимальної моделі законодавчого забезпечення права на свободу вибору в освіті є визнання освітніх країн Західної Європи плюралістичними, що шанують світоглядні переконання родин та законодавчо забезпечують можливість реалізувати їм це право на практиці, завдяки наявності в них приватних (альтернативних державним) навчальних закладів, більшість яких заснована релігійними спільнотами. Ці ідеї мають втілюватися і в умовах становлення демократичного та світоглядно плюралістичного суспільства в сучасній Україні. Неупереджене ставлення до різних світоглядних переконань на державному рівні має бути закріплено законодавчо, зокрема, цьому сприятиме доповнення національного законодавства новелами, згідно яких релігійні організації як суб'єкти права власності зможуть засновувати приватні навчальні заклади різних ступенів акредитації, функціонування яких в національній системі освіти України, сприятиме більш повному врахуванню об'єктивних потреб родин в процесі навчання та виховання дітей та дозволить вдосконалити освітні послуги в державі за рахунок освітніх нововведень.

Д. А. Шигаль,

доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ТЕОРІЇ ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО ПОРІВНЯЛЬНОГО МЕТОДУ

Наука історії держави і права, знаходячись на перетинанні предметних сфер історичної та правової науки, набуває значної специфіки, яка передусім проявляється в її методології. Спеціально-наукові історичні та правові методи, зазнаючи в історико-правовій науці перехресного взаємовпливу, породжують нові, досить

цікаві, засоби наукового пізнання історико-правової матерії. Одним з таких нових методів, який в останній час здобуває все більшого розповсюдження в наукових працях з історії держави і права, є історико-правовий порівняльний метод, в основі якого лежать порівняльно-історичний та порівняльно-правовий методи. Проаналізуємо основні компоненти теорії цього засобу спеціально-наукового пізнання.

Як відомо, головними структурними елементами наукового методу виступають його теорія, методика і техніка дослідження. Всі складові методу тісно пов'язані між собою та виступають у своїй діалектичній єдності. При цьому ядром, серцевиною методу виступає саме його теорія, навколо якої формується вже відповідна методика і техніка дослідження.

Теорія методу включає та органічно поєднує такі обов'язкові елементи як: постановку проблеми, яку слід вирішити за допомогою нового засобу наукового пізнання; основний науковий підхід, що лежить в основі нового методу, та принципи, які присутні відповідному науковому підходу й обумовлюють форму методу.

Основною проблемою, на вирішення якої спрямований історико-правовий порівняльний метод, є отримання нового знання за допомогою проведення порівнянь історико-правових джерел. Як видно, для цього потрібні три складові: 1) порівняння (у ряді випадків також і аналогія), які є стандартною загальнонауковою логічною операцією; 2) порівняння повинні характеризуватися своєю ретроспективністю, тобто бути історичними; 3) порівнюватися повинна правова матерія. Лише поєднання цих трьох умов становить зміст головної проблеми теорії історико-правового порівняльного методу й висуває відповідні вимоги до основних підходів і принципів її реалізації.

Відсутність кожної з вищевказаних умов у постановці проблеми, на вирішення якої спрямоване історико-правове порівняльне дослідження, унеможливує не тільки отримання достовірних висновків, але й робить неможливим застосування в ході наукової роботи історико-правового порівняльного методу. Так, відсутність „історичного” в ході порівняльного дослідження дозволяє обмежитися порівняльно-правовим методом як центральним елементом всього застосовуваного методологічного арсеналу, а відсутність „правового” дозволяє з легкістю обійтися порівняльно-історичним методом. Тільки інтегративне поєднання „історичного” і „правового” в порівняннях з необхідністю ставить питання про застосування іншого – історико-правового засобу спеціально-наукового пізнання, оскільки для дослідження історико-правової матерії гносеологічного потенціалу як порівняльно-історичного, так і порівняльно-правового методів вже не вистачає.

Постановка проблеми обумовлює пошук шляхів її вирішення. Такими шляхами являються підходи, що визначають основний напрямок реалізації поставленого дослідницького завдання. В основі будь-якого методу повинен лежати

виключно той підхід, який є провідним у вирішенні основної проблеми. При цьому якщо метод є інтегративним за своєю сутністю, тобто утвореним на основі декількох загально- або спеціально-наукових засобів пізнання, в його основі також будуть лежати декілька провідних підходів, що намічають стратегію вирішення поставленої проблеми. Наприклад, ключовим підходом вирішення основної проблеми в теорії загальнонаукового порівняльного методу буде порівняльний підхід, а для такої його спеціально-наукової модифікації як порівняльно-історичний метод підходів вирішення основної проблеми вже буде два – порівняльний та історичний.

Отже, коли ми досліджуємо підходи, що визначають основний напрямок вирішення центральної проблеми в історико-правовому порівняльному дослідженні, слід розуміти, що комбінація порівняльно-історичного та порівняльно-правового методів обумовлюють й комбінацію відповідних ключових підходів. Саме тому основними напрямками реалізації головного завдання в теорії історико-правового порівняльного методу будуть три – історичний, правовий і порівняльний.

Історичний підхід проявляється у спрямованості наукового пізнання із сучасності в минуле, що обумовлює його ретроспективний характер. Крім того, історичне пізнання є опосередкованим внаслідок віддаленості дослідника від історичного об'єкта або явища, що вивчається, а тому позбавляє його безпосереднього контакту з фактами минулого. Звичайно, ретроспективність історичного підходу висуває особливі вимоги до роботи з історичними джерелами, які стають не лише засобами пізнання, але і його об'єктами.

Ще однією важливою рисою історичного підходу є його реконструктивний характер, що прямо обумовлений неможливістю безпосереднього почуттєвого сприйняття минулого. Звідси – потреба відновлення у свідомості історика необхідних елементів минулого на підставі даних історичних джерел. При цьому реконструктивність в історичному пізнанні обумовлена дворівневою суб'єктивацією історичного знання, в якій перший рівень має місце при відображенні історичної дійсності творцями історичних джерел, а другий – при сприйнятті цієї дійсності істориком через вивчення історичних джерел.

Що стосується правового підходу, то він обумовлений, перш за все, нормативністю права, яка обумовлює існування права як системи юридичних норм, що офіційно визнаються державою та формально визначені, тобто існують у певному матеріалістичному вигляді.

Саме нормативність права у порівняльно-правовому дослідженні вимагає від дослідника вміння за допомогою формально-логічних, граматичних та інших засобів тлумачити норми права та правильно розуміти їх зміст. Результати тлумачення права, якщо вони були отримані без порушення основних вимог граматичного, логічного, систематичного, історико-політичного та спеціально-юридичного способів тлумачення, є основою для проведення порівняльного аналізу. Отже,

правовий підхід у порівняльно-правових дослідженнях означає, перш за все, процедуру тлумачення правового джерела, яка виражається у сукупності прийомів та засобів, якими повинен володіти компаративіст, що дозволяють усвідомити реальні смисл і зміст норми права та (або) нормативно-правового акту.

Сутністю порівняльного підходу в історико-правовому порівняльному дослідженні є співставлення між собою двох або більше порівнюваних об'єктів за певними критеріями з метою отримання інформації про їх подібність або ступінь їх схожості чи відмінності. В основі порівняльного підходу лежить логічна операція порівняння. В ряді випадків порівняльний підхід допускає проведення аналогій. Звичайно, що при цьому коло відомих ознак об'єкта або явища, з яким проводиться співставлення, повинне бути ширше, ніж у досліджуваного об'єкта. Крім того, проведення аналогій передбачає отримання висновків ймовірних за ступенем своєї достовірності.

Таким чином, історико-правовий характер порівняльних досліджень проявляється у відповідних підходах та вимагає від дослідника необхідного професіоналізму, в якому знання суто історичної спрямованості повинні гармонійно поєднуватися зі знанням теорії права.

Підхід, визначаючи основний шлях вирішення центральної проблеми в теорії методу, окреслює сам метод лише в самих загальних рисах. Конкретизують зміст методу принципи, властиві відповідному підходу. За своїм функціональним місцем в теорії методу принципи є гносеологічно-методологічним засобом реалізації відповідного підходу. Як основоположні начала вирішення тієї або іншої проблеми вони містять ряд вимог, що мають нормативно-регулятивний характер. Дотримання цих вимог є неодмінною умовою успішного застосування відповідного методу.

Стосовно теорії історико-правового порівняльного методу принципи, які лежать в основі реалізації його гносеологічного потенціалу, доцільно розглядати окремо щодо кожного з трьох головних підходів вирішення основної проблеми цього засобу наукового пізнання. Так, порівняльний підхід може бути реалізований за принципами порівнюваності державно-правових явищ, поліваріантності (широкого вибору) критеріїв порівняння, аналогії, типологізації тощо. Історичний підхід може отримувати свою реалізацію через принципи генетичного розгляду державно-правових явищ, всебічного вивчення історичних джерел, моделювання державно-правових процесів і явищ та ін. Правовий підхід у свою чергу буде конкретизуватися через принципи всебічного тлумачення історико-правових джерел, використання різних способів тлумачення історико-правових документів, урахування соціально-економічних, ідеологічних та політичних чинників прийняття історико-правових актів тощо.

Таким чином, теорія історико-правового порівняльного методу, обґрунтовуючи постановку проблеми, основні шляхи її вирішення та принципів нормативні умови, обумовлює об'єктивну природу цього засобу наукового пізнання,

що проявляється у відповідних методиці й техніці історико-правового компаративного дослідження. При цьому внаслідок діалектичного взаємозв'язку між теорією та методом, розвиток історико-правової компаративістики неминуче призводитиме до поступового поглиблення й удосконалення теоретичних засад історико-правового порівняльного методу. Це у свою чергу зумовлює відкритість дискусії щодо теорії історико-правового порівняльного методу та ставить питання про необхідність її подальшого розвитку.

Ю. С. Размстасва,

асистент кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат юри-
дичних наук

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ: ПРИРОДА І ОСОБЛИВОСТІ

Проблема цінностей набуває особливої гостроти в умовах перехідного суспільства. Крім того, що їх розуміння має свою специфіку в кожній соціальній системі, трансформаційний етап суспільного розвитку може характеризуватися невизначеністю або «війною» цінностей. Водночас, невизначеність цінностей, як особистісних, так і суспільних, називається характерною ситуацією сучасності. Крім того, останнім часом відзначається нерідкий прояв поєднання ціннісної дезінтеграції соціуму з практичним апробуванням нових суперечливих цінностей. При цьому консенсус в суспільстві передбачає існування загальних цінностей, поділюваних усіма і об'єктивованих культурою.

Особливої уваги в зв'язку з цим вимагає визначення сутності правових цінностей, які можуть претендувати на роль цінностей загальних, універсальних. Такі претензії виникають, як уявляється, в силу таких особливостей: по-перше, природа права передбачає, що воно є універсальним регулятором, що охоплює безліч різних соціальних відносин, по-друге, право має тісний зв'язок і взаємодію з мораллю, передусім, частковий збіг систем оцінки, принципів та ідеалів, по-третє, право володіє високим ступенем об'єктивності та неупередженості, а також обов'язковим характером, заснованим у тому числі на громадському авторитеті та ідеї легітиматії.

Що ж таке правові цінності? Якщо це цінності, закріплені в праві, то вони уразливі, як уразливі окремі правові положення, оскільки висловлюють і відображають особливості конкретної правової системи і підвладні змінам суспільно-політичної ситуації в певній державі. Але якщо це цінності, що виражають «дух» права, що несуть у собі відображення справедливості і свободи, то вони можуть бути основою правової системи. І у такому сенсі правові цінності можуть